

## SADRŽAJ

|                                                                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| UVODNA RIJEČ. . . . .                                                                                                   | 5   |
| PREDGOVOR / PROF. DR ĐURO ŠUŠNJIĆ. . . . .                                                                              | 11  |
| DIO I                                                                                                                   |     |
| UVOD U ISTORIJU . . . . .                                                                                               | 33  |
| 1. ISTORIJA OD NARACIJE DO NAUKE                                                                                        |     |
| Istorija, istorijska nauka, istoriografija, istorija istoriografije.                                                    |     |
| Povijest i istorija. Čovjek – vrijeme – prostor.                                                                        |     |
| Šta je istorijska nauka? . . . . .                                                                                      | 35  |
| 2. PROBLEMI I METODE ISTORIJSKE NAUKE . . . . .                                                                         | 43  |
| 2.1. Razvoj prakse istorijskog istraživanja i razvoj razmišljanja o toj praksi<br>ili istorija istoriografije . . . . . | 56  |
| 2.2.1. O cilju istoriografije . . . . .                                                                                 | 56  |
| 2.2.2. Faze u razvoju istoriografije . . . . .                                                                          | 57  |
| 2.2.3. Istorija kao književna vrsta ili prednaučna istoriografija . . . . .                                             | 58  |
| 2.2.4. Prvi koraci ka naučnosti . . . . .                                                                               | 61  |
| 2.2.5. Savremena istoriografska praksa . . . . .                                                                        | 62  |
| 3. ISTORIJA – VRIJEME, SADRŽAJ, PROSTOR . . . . .                                                                       | 65  |
| 3.1. Problemi podjele istorije . . . . .                                                                                | 65  |
| 3.2. Periodizacija istorije (vremenska podjela). . . . .                                                                | 65  |
| 3.3. Podjela istorije po sadržini i problematici . . . . .                                                              | 73  |
| 3.4. Podjela istorije sa gledišta prostora . . . . .                                                                    | 78  |
| 4. ISTORIJSKI IZVORI . . . . .                                                                                          | 85  |
| 4.1. Šta se podrazumijeva pod pojmom istorijski izvor? . . . . .                                                        | 88  |
| 4.2. Klasifikacija izvora . . . . .                                                                                     | 89  |
| 4.2.1. U odnosu na događaj . . . . .                                                                                    | 92  |
| 4.2.2. U odnosu prema istraživaču . . . . .                                                                             | 93  |
| 4.2.3. Prema saznoj vrijednosti . . . . .                                                                               | 94  |
| 4.2.4. Podjela izvora po problemima istorije (sadržini). . . . .                                                        | 97  |
| 4.2.5. Podjela izvora po provinijenciji (porijeklu) . . . . .                                                           | 97  |
| 4.3. Vrste izvora po epohama i sadržaju . . . . .                                                                       | 98  |
| 4.3.1. (Audio) Akustični dokumenti . . . . .                                                                            | 100 |
| 4.3.2. Fotografija i slika . . . . .                                                                                    | 100 |

|                                                                                             |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 4.3.3. Filmski snimci . . . . .                                                             | 102 |
| 4.3.4. Pisani izvori . . . . .                                                              | 104 |
| 4.3.4.1. Anali . . . . .                                                                    | 105 |
| 4.3.4.2. Hronike i gesta . . . . .                                                          | 106 |
| 4.3.4.3. Hagiografije . . . . .                                                             | 107 |
| 4.3.4.4. Biografije i genealogije . . . . .                                                 | 107 |
| 4.3.4.5. Žitije . . . . .                                                                   | 107 |
| 4.3.4.6. Akta i povelje . . . . .                                                           | 108 |
| 4.3.4.7. Registri i urbari . . . . .                                                        | 109 |
| 4.3.4.8. Defteri . . . . .                                                                  | 109 |
| 4.3.4.9. Ljetopisi . . . . .                                                                | 110 |
| 4.3.4.10. Zakoni i zakonski tekstovi . . . . .                                              | 112 |
| 4.3.4.11. Kartografski izvori . . . . .                                                     | 112 |
| 4.3.4.12. Publicistički izvori . . . . .                                                    | 113 |
| 4.3.4.12.1. Novine . . . . .                                                                | 113 |
| 4.3.4.12.2. Novine u Crnoj Gori do 1945. godine . . . . .                                   | 113 |
| 4.3.4.12.3. Časopisi, kalendari, almanasi u Crnoj Gori<br>do 1941. . . . .                  | 124 |
| 4.3.4.13.1. Autobiografski izvori . . . . .                                                 | 130 |
| 4.3.4.13.2. Dnevnici . . . . .                                                              | 130 |
| 4.3.4.13.3. Autobiografije i Memoari . . . . .                                              | 131 |
| 4.3.4.14. Pisma . . . . .                                                                   | 137 |
| 4.3.4.15. Predmetni izvori ili materijalni ostaci . . . . .                                 | 138 |
| 4.3.4.16. Usmeni izvori ili usmena tradicija . . . . .                                      | 139 |
| 5. KRITIKA ISTORIJSKIH IZVORA . . . . .                                                     | 143 |
| 5.1. Spoljnja kritika istorijskih izvora . . . . .                                          | 145 |
| 5.1.1. Utvrđivanje autentičnosti izvora . . . . .                                           | 146 |
| 5.1.2. Datacija ili utvrđivanje datuma nastanka izvora . . . . .                            | 149 |
| 5.1.3. Utvrđivanje mjesta gdje je nastao izvor (ubikacija) . . . . .                        | 151 |
| 5.1.4. Utvrđivanje tvorca izvor(atribucija) . . . . .                                       | 151 |
| 5.2. Unutrašnja kritika istorijskih izvora . . . . .                                        | 153 |
| 5.2.1. Utvrđivanje vjerodostojnosti izvora . . . . .                                        | 153 |
| 5.2.2. Šta je istorijska činjenica? . . . . .                                               | 154 |
| 5.2.3. Utvrđivanje međusobne zavisnosti izvora . . . . .                                    | 157 |
| 5.2.4. Pitanje kritičkog sređivanja izvornog materijala . . . . .                           | 159 |
| 5.2.5. Recenzija i edicije istorijskih izvora ili pitanje publikovanja . . . . .            | 160 |
| 6. INTERPRETACIJA (OBJAŠNJENJE, KONSTRUKCIJA, SINTEZA) . . . . .                            | 163 |
| 6.1. Uzročna ili kauzalna objašnjenja . . . . .                                             | 164 |
| 6.2. Objašnjenja motiva ili namjere . . . . .                                               | 168 |
| 6.3. Funkcionalno objašnjenje . . . . .                                                     | 168 |
| 6.4. Konstrukcija . . . . .                                                                 | 169 |
| 6.5. Sinteza . . . . .                                                                      | 171 |
| 7. EKSPOZICIJA ILI IZVJEŠTAJ (PREZENTACIJA NAUČNIH<br>REZULTATA U ISTORIOGRAFIJI) . . . . . | 173 |
| 7.1. Istorijski iskaz . . . . .                                                             | 176 |

|                                                                                                        |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 7.1.1. Faktografska generalizacija . . . . .                                                           | 176 |
| 7.1.2. Uzročna generalizacija . . . . .                                                                | 176 |
| 7.1.3. Hipotetička generalizacija . . . . .                                                            | 176 |
| 7.1.4. Statistička generalizacija . . . . .                                                            | 177 |
| 7.2. Vrijednosni sud . . . . .                                                                         | 178 |
| 7.3. Vrste naučnih radova . . . . .                                                                    | 179 |
| 7.3.1. Rasprava ili studija . . . . .                                                                  | 179 |
| 7.3.2. Monografija . . . . .                                                                           | 180 |
| 7.3.3. Članak . . . . .                                                                                | 180 |
| 7.3.4. Prilog . . . . .                                                                                | 181 |
| 7.3.5. Priručnik . . . . .                                                                             | 181 |
| 7.3.6. Udžbenik . . . . .                                                                              | 181 |
| 7.3.7. Recenzija ili ocjena . . . . .                                                                  | 182 |
| 7.3.8. Prikaz . . . . .                                                                                | 182 |
| 7.3.9. Referat . . . . .                                                                               | 182 |
| 8. ISTORIJA I DRUGE DRUŠTVENE NAUKE . . . . .                                                          | 185 |
| 8.1. Odnos istorije i sociologije . . . . .                                                            | 188 |
| 8.2. Istorija i psihologija . . . . .                                                                  | 193 |
| 8.3. Odnos istorije i etnologije (antropologije) . . . . .                                             | 199 |
| 8.4. Odnos istorije i ekonomske nauke (ekonomske istorije) . . . . .                                   | 201 |
| 8.5. Istorija i politikologija . . . . .                                                               | 204 |
| 8.6. Istorija i lingvistika . . . . .                                                                  | 206 |
| 8.7. Istorija i arheologija . . . . .                                                                  | 209 |
| 8.8. Istorija i geografija . . . . .                                                                   | 210 |
| 8.9. Istorijaska geografija kao pomoćna nauka . . . . .                                                | 215 |
| 9. ISTORIJSKA NAUKA I „ŠKOLSKA ISTORIJA” . . . . .                                                     | 217 |
| 9.1. Zašto je uopšte istorija danas obavezni školski predmet u svim<br>školskim sistemima? . . . . .   | 217 |
| 9.2. Koji su to ciljevi i zadaci nastave istorije? . . . . .                                           | 218 |
| 9.3. Zašto se mijenja školska istorija? . . . . .                                                      | 219 |
| 9.4. Junak „školske” istorije . . . . .                                                                | 220 |
| 9.5. O ograničenjima školske istorije . . . . .                                                        | 222 |
| 9.6. Evropski kontekst nastave istorije. . . . .                                                       | 224 |
| 9.7. Kakva nastava istorije? Evropsko iskustvo . . . . .                                               | 227 |
| 9.7.1. Uči da se razumije sadašnjost u svijetlu budućnosti . . . . .                                   | 227 |
| 9.7.2. Obezbjeduje adekvatno mjesto nacionalnoj istoriji . . . . .                                     | 227 |
| 9.7.3. Oblikuje nacionalni identitet . . . . .                                                         | 228 |
| 9.7.4. Oslobađa ličnost netrpeljivosti, ksenofobije, predrasuda i<br>nacionalističkih ideala . . . . . | 228 |
| 9.7.5. Pomaže da razumijemo druge. . . . .                                                             | 228 |
| 9.7.6. Posvećuje istu pažnju ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj<br>i političkoj istoriji . . . . .      | 229 |
| 9.7.7. Uspostavlja društvenu klimu da nacionalne zajednice žive<br>stabilno . . . . .                  | 229 |
| 9.7.8. Traga za formama života i rada koje donose red, mir<br>i toleranciju . . . . .                  | 230 |

|                                                                                                                        |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| mir . . . . .                                                                                                          | 230 |
| 9.7.10. Interesantna i zanimljiva za učenike . . . . .                                                                 | 230 |
| 9.7.11. Ima kritički prilaz informacijama . . . . .                                                                    | 231 |
| 9.7.12. Uvažava istorijske istine. . . . .                                                                             | 231 |
| 9.7.13. Razvija kritičko mišljenje . . . . .                                                                           | 231 |
| 9.7.14. Podstiče otvorenost i građansku hrabrost. . . . .                                                              | 232 |
| 9.7.15. Uspostavljanje povjerenja među ljudima i narodima . . . . .                                                    | 232 |
| 9.7.16. Prihvata raznolikosti . . . . .                                                                                | 233 |
| 9.7.17. Znanjima o drugim podstiče dijalog i pomaže obostrani<br>respekt . . . . .                                     | 233 |
| 9.7.18. Koristi kao izvor znanja nove tehnologije . . . . .                                                            | 233 |
| 9.7.19. Razvija sposobnost istorijskog razumijevanja . . . . .                                                         | 234 |
| 9.7.20. Eliminise pristrasnost i predrasude. . . . .                                                                   | 234 |
| 9.7.21. Nije obojena propagandom . . . . .                                                                             | 234 |
| 9.7.22. Uključuje se u svakodnevni život . . . . .                                                                     | 235 |
| 9.8. Šta udženik istorije čini dobrim? (Evropsko iskustvo) . . . . .                                                   | 235 |
| 10. ARHIV . . . . .                                                                                                    | 239 |
| 10.1. Arhivistika i arhivi . . . . .                                                                                   | 239 |
| 10.2. Kako istraživati u arhivima? Osnovni pojmovi arhivistike i<br>naučno—objavještajna sredstva u arhivima . . . . . | 241 |
| 10.3. Najvažniji arhivi za izučavanje istorije Crne Gore kod nas i<br>u svijetu . . . . .                              | 244 |
| 10.3.1. Državni Arhiv Crne Gore . . . . .                                                                              | 246 |
| 10.3.2. Arhiv Vojvodine . . . . .                                                                                      | 253 |
| 10.3.3. Arhiv Vojnoistorijskog instituta u Beogradu . . . . .                                                          | 253 |
| 10.3.4. Arhiv Jugoslavije u Beogradu . . . . .                                                                         | 254 |
| 10.3.5. Arhiv SANU . . . . .                                                                                           | 254 |
| 10.3.6. Arhiv Srbije u Beogradu . . . . .                                                                              | 255 |
| 10.3.7. Austrijski arhivi – Bečki arhivi . . . . .                                                                     | 256 |
| 10.3.8. Britanski arhivi . . . . .                                                                                     | 257 |
| 10.3.9. Bugarski arhivi . . . . .                                                                                      | 258 |
| 10.3.10. Arhivi Francuske . . . . .                                                                                    | 258 |
| 10.3.11. Arhivi Hrvatske . . . . .                                                                                     | 259 |
| 10.3.12. Arhivi Italije . . . . .                                                                                      | 261 |
| 10.3.13. Arhivi Njemačke . . . . .                                                                                     | 262 |
| 10.3.14. Arhivi Rusije . . . . .                                                                                       | 263 |
| 10.3.15. Arhivi SAD . . . . .                                                                                          | 266 |
| 10.3.16. Arhivi Turske . . . . .                                                                                       | 266 |
| 10.3.17. Arhivi Vatikana . . . . .                                                                                     | 267 |
| 11. BIBLIOTEKE I BIBLIOTEKARSTVO . . . . .                                                                             | 269 |
| 11.1. Bibliografija . . . . .                                                                                          | 277 |
| 11.1.1. Konstrukcija bibliografske jedinice . . . . .                                                                  | 277 |
| 11.1.2. Vrste bibliografija . . . . .                                                                                  | 278 |
| 11.1.3. O bibliografskim izdanjima . . . . .                                                                           | 282 |
| 11.1.4. Bibliografije o Crnoj Gori . . . . .                                                                           | 284 |

|                                                                                                                                    |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ISTORIOGRAFIJA OD ANTIČKIH VREMENA DO DANAS<br>S OSVRTOM NA ISTORIOGRAFIJU U CRNOJ GORI . . . . .                                  | 287 |
| 1. ANTIČKA ISTORIOGRAFIJA . . . . .                                                                                                | 291 |
| 1.1. Grčka istoriografija. . . . .                                                                                                 | 292 |
| 1.2. Rimska istoriografija . . . . .                                                                                               | 297 |
| 2. ISTORIOGRAFIJA SREDNJEG VIJEKA . . . . .                                                                                        | 303 |
| 2.1. Obilježja i mjesto istoriografije u srednjem vijeku. . . . .                                                                  | 303 |
| 2.2. Shvatanje pojma istorija kod srednjovjekovnih istoriografa . . . . .                                                          | 306 |
| 2.3. Zapadnoevropski istoriografi . . . . .                                                                                        | 307 |
| 2.4. Vizantijski istoriografi . . . . .                                                                                            | 311 |
| 2.5. Arapska istoriografija . . . . .                                                                                              | 314 |
| 3. ISTORIOGRAFIJA HUMANIZMA I RENESANSE . . . . .                                                                                  | 317 |
| 4. ISTORIOGRAFIJA XVII – XVIII VIJEKA ERUDICIJA I<br>PROSVETITELJSTVO . . . . .                                                    | 321 |
| 4.1. Erudicija . . . . .                                                                                                           | 321 |
| 4.2. Istoriografija prosvjetiteljstva. . . . .                                                                                     | 322 |
| 5. VIJEK ISTORIJE– ISTORIOGRAFIJA XIX VIJEKA . . . . .                                                                             | 329 |
| 5.1. Put ka naučnoj istoriji . . . . .                                                                                             | 329 |
| 5.2. Romantičarska istoriografija . . . . .                                                                                        | 330 |
| 5.2.1. Romantizam u Njemačkoj . . . . .                                                                                            | 330 |
| 5.2.2. Francuska romantičarska istoriografija . . . . .                                                                            | 331 |
| 5.2.3. Romantičarska istoriografija XIX vijeka u Velikoj Britaniji . . . . .                                                       | 332 |
| 5.2.4. Romantičarska istoriografija u Americi . . . . .                                                                            | 332 |
| 5.3. Nastanak naučne istoriografije . . . . .                                                                                      | 333 |
| 5.4. Pozitivistička istoriografija . . . . .                                                                                       | 337 |
| 5.5. Marksistička istoriografija . . . . .                                                                                         | 339 |
| 6. ISTORIOGRAFIJA NA PRELAZU VJEKOVA (KRAJ XIX I<br>POČETAK XX VIJEKA) . . . . .                                                   | 341 |
| 6.1. Opravdanje i kritika istorizma u Njemačkoj. Tradicionalisti i<br>modernisti. Put ka „novoј istoriji” . . . . .                | 341 |
| 6.2. Maks Veber i istorija . . . . .                                                                                               | 344 |
| 6.3. Podsticaji za „novu istoriju” u Francuskoj. . . . .                                                                           | 345 |
| 6.4. Američka „nova istorija” . . . . .                                                                                            | 346 |
| 7. USTOLIČENJE „NOVE ISTORIJE . . . . .                                                                                            | 349 |
| 7.1. Pojava „Anala”. . . . .                                                                                                       | 349 |
| 7.2. Filozofija istorije i njen kraj . . . . .                                                                                     | 352 |
| 7.3. Američki relativizam . . . . .                                                                                                | 355 |
| 7.4. Kriza istorizma i nacizam u Njemačkoj . . . . .                                                                               | 356 |
| 8. SAVREMENI IZAZOVI ISTORIOGRAFIJE . . . . .                                                                                      | 359 |
| 8.1. Francuska „nova istorija”. . . . .                                                                                            | 359 |
| 8.2. Savremena njemačka istoriografija (istorijska socijalna nauka,<br>istorijska antropologija i istorija svakodnevice) . . . . . | 365 |

|                                                              |            |
|--------------------------------------------------------------|------------|
| 8.3. Savremena britanska istoriografija . . . . .            | 368        |
| 8.4. Savremena istoriografija u SAD . . . . .                | 371        |
| 8.5. Rusko-sovjetska istoriografija . . . . .                | 377        |
| <b>9. PREGLED ISTORIOGRAFIJE U CRNOJ GORI OD NAJSTARIJIH</b> |            |
| <b>VREMENA DO DANAS . . . . .</b>                            | <b>381</b> |
| 9.1. Crnogorska istorografija do 1918. . . . .               | 381        |
| 9.2. Istorografija 1918–1945. . . . .                        | 386        |
| 9.3. Istorografija 1945–1989. . . . .                        | 388        |
| 9.4. Istorografija u Crnoj Gori 1989–2005. . . . .           | 396        |
| <b>IZABRANA LITERATURA . . . . .</b>                         | <b>419</b> |
| <b>ČLANCI I RASPRAVE . . . . .</b>                           | <b>421</b> |
| <b>O AUTORU . . . . .</b>                                    | <b>427</b> |
| Studije i monografije . . . . .                              | 428        |